

Terphuis
Van Mokum
Koerdstra
Valkenburcht
Van Wollingen
Zomerplaag

Namen van buitenlanders in ons binnenland

Leendert Brouwer

Ooit zijn de eerste nieuwkomers ons land binnengekomen. Maar pas in de Middeleeuwen zijn we hier thuis geraakt en zijn we ons de streektaalen waaruit het Nederlands voortkomt eigen gaan maken. We benoemden elkaar, we benoemden wie erbij kwamen. De bevolking nam flink toe. Het naamgevingssysteem dat men elders in Europa ontwikkelde, werd hier ook beproefd. Een vast namenstelsel van voornamen en familienamen kwam er uit voort. In dit artikel wordt geschetst hoe de achternamen van vreemdelingen door de eeuwen heen geïntegreerd zijn. Ter vergelijking wordt ook gekeken naar het naamrecht in de Verenigde Staten.

Laten we voor het gemak het land dat nu Nederland is ook in historisch opzicht Nederland noemen, al is het in deze vorm pas vanaf 1839 een staatkundige eenheid. Het grondgebied van Nederland wordt van oudsher bevolkt door een heterogene populatie van mensen die komen en gaan. De inwoners van de verschillende landstroken spreken Germaanse taalvarianten die nu als dialecten van het Nederlands worden beschouwd.

De geschiedenis laat zien dat zich hier vanaf de Middeleeuwen veel mensen vestigen die elders niet meer op hun plaats zijn. Migranten die hier heen komen verlaten hun eigen navel van de wereld nadat de grond hun daar te heet onder de voeten is geworden, omdat ze daar waar ze thuis waren vanwege politieke of religieuze redenen niet meer geduld worden, omdat er voor hen niet voldoende levensmiddelen zijn, omdat er geen kansen zijn om zich te ontplooien. Een immigrant vestigt zich daar waar hij hoopt een beter bestaan te kunnen verwezenlijken. Hij ondergaat de invloed van zijn nieuwe leefomgeving, hij draagt uit.

Voor velen is Nederland een aantrekkelijk vestigingsgebied, maar duizenden ingezetenen die op hun beurt meer levensruimte of een ander leefklimaat nodig hadden, zijn inmiddels vertrokken. Het verschil autochtoon-allochtoon is in wezen een tijds-kwestie. Binnen enkele generaties bestaat een allochtone familie uit autochtonen. Vreemdelingen zijn Nederlanders geworden. Zo ging dat door de eeuwen heen. Het zoeken van een oorsprong is geen genealogisch doel, maar het volgen van de beweging: waar komt men vandaan, hoe heeft men zich verspreid?

Naamvorming van middeleeuwen tot 1811

Als Nederland een smeltkroes is die van oudsher met vers bloed van buiten wordt aangevuld, is dat dan ook aan de familienamen te zien? Wie door de Nederlandse Familienamenbank *browst* kan constateren dat Nederland in 2007 wemelt van de buitenlandse namen. De honderd meest voorkomende familienamen zijn echter allemaal Nederlandstalig en deze honderd namen (op 300.000 namen!) worden door maar liefst 12,5 % van de Nederlanders gedragen. Maar een Nederlandstalige naam getuigt niet zondermeer van oeroud Nederlands inlanderschap. De erfelijke familienaam was immers in het dunbevolkte middeleeuwse Nederland geen usance. De bevolking had voornamen en patroniemen en men gaf ook bijnamen, en ook al kwamen daar op den duur achternamen uit voort die door overerving familiena-

men werden, eeuwenlang was er geen vastigheid. Het benoemen vond uiteraard in de voertaal plaats, ook het benoemen van vreemdelingen. Daarnaast brachten migranten uit de Zuidelijke Nederlanden en andere delen van Europa de namen mee waarmee zij de ontwikkeling van een achternamensysteem aanwakkerden. Door de bevolkingsgroei nam de behoefte aan adequate naamgeving toe en men ontfermde zich vanuit het Nederlands over de buitenlandse namen, die vervolgens vertaald of verbasterd in het toenemende namenbestand werden opgenomen.

Algemene familienaamvorming vond in Holland plaats tussen de zestiende en de achttiende eeuw. In oostelijk Nederland vind je bijvoorbeeld wel al in de middeleeuwen namen op -ink of -ing, maar dat zijn de namen van erven of boerderijen waaraan de mensen die er wonen verbonden zijn. Als een jongeman introuwde op een andere boerderij, dan werd hij vernoemd naar deze nieuwe woonplek. Op het platteland van Noordoost Nederland overheerste lange tijd het patroniemenstelsel waarbij men mogelijk verwantschap met een oude -inga-familie koesterde, duidend op een borg, state of stins (= 'steenhuys'); een naam die vervolgens pas bij de formele naamsaanneming in 1811 tevoorschijn kwam.

De kern van de Nederlandse familienamenschat kreeg in de eerste helft van de negentiende eeuw definitief gestalte. De namenvoorraad werd met uitzondering van enkele nieuwvormingen bij officiële naamswijzigingen alleen nog met de namen van immigranten en repatrianten aangevuld. De vrijheid om nieuwe namen aan te nemen of om namen te veranderen was met de invoering van de burgerlijke stand ten einde. Achternaamgeving is dan geen levend mechanisme meer. We mogen elkaar wel bijnamen geven, maar de persoonsadministratie neemt ze niet op. De ontwikkeling van een namenstelsel van patroniemen en achternamen tot het erfelijke familienamensysteem is afgerond.

Familienamen en landverhuizersbloed

In de Middeleeuwen werd Nederland met zijn ontoegankelijke water- en veenland, zijn kleistroken en het zand met zijn geestgronden, heide en bossen ontgonnen en beter bewoonbaar gemaakt. In handelsnederzettingen concentreerde zich het stadsleven. Je kunt zeggen dat immigratie in Nederland vervolgens dynamischer plaatsvond dan in andere Europese landen; het land stelde aanvankelijk nog zó weinig voor, het was een land om met vereende krachten droog te leggen, op te bouwen en om ervan uit te varen.

In dat verenigde Nederland vonden er tot op heden bovenop de continue immigratiestroom in verschillende periodes specifieke migratiegolven plaats: Vlamingen verdreven door de Spanjaarden, Sefardische en Asjkenazische joden, Franse en Waalse hugenoten, Schotse en Zwitserse soldaten, doopsgezinden en Hernhutters. Uit Westfalen kwamen de zogenaamde 'teuten' en de dienstbodes, uit Italië terrazzowerkers en ijsmakers, er kwamen Poolse mijnwerkers, Indische repatrianten, Marokkaanse en Turkse gastarbeiders, nakomelingen van slaven en contractarbeiders uit de West, er komen steeds weer vluchtelingen uit de brandhaarden van de wereld.

Door de eeuwen heen trouwden hier talloze koopmannen, scheepslieden, huurlingen, ambachtslieden en arbeidskrachten van buitenlandse origine in en vervolgens stichtten zij uit hun naam gezinnen.

Men kan van de vreemdelingentoevoer een afspiegeling zien in het familienamenbestand, maar het is ondoenlijk om aan de hand van de namen een overeenkomstige berekening te maken. Wat hun naam betreft lieten veel nieuwkomers en hun nakomelingen zich vóór de negentiende eeuw niet wezenlijk onderscheiden, omdat zij een nieuwe Nederlandse naam kregen of omdat de namen die ze meebrachten veelal vernederlandst werden.¹

Naamkundig perspectief

Limburg werd in 1795 door het Frankrijk van Napoleon geannexeerd, de rest van Nederland in 1810. Als Franse onderdanen waren de ingezetenen aan de Franse grondwet onderhevig, die na de revolutie van 1789 gecodificeerd werd. In 1811 werd de burgerlijke stand ingevoerd en aangezien een deel van de bevolking nog geen familienaam had werd de mogelijkheid tot naamsaanneming geboden. Al duurde de Franse bezetting maar een paar jaar, de burgerlijke stand bleef, werd ambtelijk geperfectioneerd en schreef de familienamen voor in een vorm waarin de namen voor altijd geconserveerd werden. Er werd nu een algemeen eenduidig namensysteem afgedwongen. De moderne geïndustrialiseerde samenleving behoefde een strakker georganiseerde persoonsadministratie. De regionale overheden werden nationaal gecentraliseerd. De Franse Revolutie had bovendien afgerekend met de kerk: de zorg voor de persoonshuishouding was niet meer overwegend in klerikale handen maar viel onder het gezag van de staatsoverheid. Dankzij het burgerlijke huwelijkscontract tussen man en vrouw kregen de kinderen uit het huwelijk wettelijk de naam van de man in exact dezelfde naamvorm.

Deze civiel rechterlijke ingreep met naamkundige gevolgen vond echter plaats in een periode waarin er nog gewerkt werd aan standaardisatie van de spelling van de Nederlandse taal. Daarom werden al die namen die toen in vele varianten voorkwamen slechts gedeeltelijk genormaliseerd opgenomen en als zodanig in hun diversiteit vereeuwigd. Inmiddels worden varianten als verschillende namen beschouwd; de naam Beck wordt bijvoorbeeld als een andere naam gezien dan Bek.

In een maatschappij waarin geen algemene afspraken over de taal of talen en hun spelling was gemaakt, werden vreemde namen ondanks een geboortebewijs of attest van lidmaatschap dat men uit den vreemde meekreeg eenvoudigweg op het gehoor ingeschreven en zodoende aan het eigen spraaksysteem aangepast. Dat veel migranten niet zelf hun naam konden schrijven, droeg ook niet bij aan consistentie. Anderstalige namen werden soms vertaald en vaker nog vernederlandst, net zoals men Parijs zegt voor Paris, Milaan voor Milano, Praag voor Praha. In regio's waar achternamen bovendien schaars waren en nauwelijks gebruikt werden, raakte de meegebrachte naam mogelijk op de achtergrond zodat die naam na verloop van tijd door een nieuwe Nederlandse naam kon worden vervangen. De

assimilatie van immigranten verliep vanuit naamkundig perspectief gesmeerd. De invoering van de burgerlijke stand betekende ook een andere benadering van de namen van nieuwkomers. Nu gemeenteambtenaren de namen van de vreemdelingen en hun kinderen registreerden, bleef de oorspronkelijke taalvorm beter behouden. Voor de oorlog werden we vooral met Duitse en Franse namen verrijkt, na de oorlog is de hele wereld tot de Nederlandse namenvoorraad doorgedrongen.

Vervorming van namen in het verleden

Familiewapen Belonje, lakzegelcollectie CBG

In de verwarring die er na migratie over de eigen identiteit ontstaat kan men als een eikelmantje in een boek van Paulus de Boskabouter zijn hoofd verliezen en daarbij zijn naam kwijtraken. Of men klampt zich juist vast aan de identiteit die een naam verschaft. De vernederlandste namen van vernederlandste buitenlanders getuigen van heden en verleden. Ze zijn gedurende het integratieproces aangepast, maar men kan bij deze namen vaak nog herkomst uit den vreemde vermoeden. Voorbeelden van zulke namen die met ABC beginnen zijn:

Aberkrom uit Abercrombie, Annokkee uit Hannoque, Aptroot uit Abendroth, Arbouw uit Harbou, Arenoe uit Arnoux, Balduk uit Balduque = Bois-le-Duc ('s-Hertogenbosch), Bargboer uit Bargebur, Bedijn uit Boidin, Beentjes uit Beencken, Bekooij uit Du Bucquoy, Belonje uit Boulogne, Bergervoet uit Bergerfurth, Berlauwt uit Berloth, Bevort uit Beaufort, Bladder uit Platre, Blankenbijl uit Blanckebiehl, Blansjaar uit Blanchard, Blewanus uit Plebanus, Bloemraad uit Blumenrath, Blomkwist uit Blomquist, Boeljon uit Bouillon, Bommeljé uit Bomiller, Bondewel uit Bonduelle, Brandsteder uit Brandstetter, Brijs uit Brice, Brokaar uit Brocquart, Van Brummelen uit Brumley, Brus uit Bruce, Buikhuizen uit Buchhausen, Caljouw uit Caillaux, Cavaljé uit Cavallier, Ceton uit Sutton, Cevaal uit Cheval, Cijvat uit Chavate, Cleton uit Clayton, Coenjaarts uit Coignard, Van Colmjon uit Collignon, Copijn uit Copin, Corbijn uit Corbin, Corveleijn uit Corvillain, Cottaar uit Cottard, Crebolder uit Kreybühler, De Croo uit Ducroix.

Wapen van de familie Crebolder, geregistreerd voor alle nakomelingen van Johannes Kräyenbühl (1713-1752) met de familienaam Crebolder, Krijbolder en Crebolder meergenaamd Krijbolde, CBG 1988

Adaptatie ging soms zo ver dat er associatief een 'betekenis' aan gegeven werd of er nu in herkend kan worden. Niet alleen de naam Aberkrom maar ook de naam Apekrom is afgeleid van Abercrombie, en behalve Copijn komt ook de naam Koppijn uit Copin. Andere namen die ons wat oorsprong betreft op het verkeerde been kunnen zetten door een misleidende woordenboekbetekenis:

Aalmoes uit Almus, Achterop naast Van Ogtrop uit Ogtrup, Boereboom uit Bourbon, Borstel uit Bürschel, Bruinstroop uit Brönstrup.

Vertalingen of associatieve pseudo-vertalingen:

Jongkoen uit Jonckhoen (jonge hoen) uit Po(u)let; De Koning uit König; Malherbe werd Quaadgras, Kwaadgras; Overste uit Coronel; Schoonwater uit Schönwasser of Schönwetter; Zomerplaag uit Wants.

Onveranderde buitenlandse namen in Nederland

De meest voorkomende namen in Duitsland komen ook in Nederland veel voor, bijvoorbeeld de drie frequentste: Müller, Schmidt en Schneider, alle drie hier behorend tot de top 1000. Het is niet gezegd dat deze namen niet ook al vóór 1811 in deze vorm in Nederland voorkwamen, maar de mogelijkheid was er toen dat deze namen veranderden in bijvoorbeeld Muller, Smit en Sneijder, Nederlandse equivalenten van de Duitse naamvormen.

Ook de Franse topnamen komen aardig wat in Nederland voor maar niet in dezelfde mate. De immigratie vanuit Frankrijk was in de negentiende en twintigste eeuw beduidend minder dan vanuit Duitsland. Van de Franse top tien komt alleen Thomas, hun nummer drie, in onze top 1000 voor, maar de familienaam Thomas hoeft in Nederland niet een naam van Franse herkomst te zijn.

Na 1811 worden de nieuwe Nederlanders naar de letter geregistreerd volgens hun identiteitsbewijs of wat daar voor doorgaat. Voor het overzetten van namen uit andere schriftsystemen dan het Latijnse dat wij gebruiken, baseert men zich op transcriptieregels. Bij naturalisatie wordt voorzien in de mogelijkheid om voor de Nederlander onuitspreekbare buitenlandse namen minimaal aan te passen. Voor zover de aanvrager van naturalisatie dat zou willen.

Het is correct om een buitenlandse naam volgens de wens van de immigrant te laten zoals hij is. Of om een naam hoogstens in schrift aan onze taal aan te passen als hij in ander schrift voor ons nu eenmaal niet leesbaar is. Maar de uitspreekbaarheid van een aantal buitenlandse namen is nu echter blijvend problematisch. Hoe moeten we de Chinese naam Ng uitspreken, wat nu ook de naam is van meer dan vijfhonderd landgenoten? Deze Kantoneze naamvorm is door een aantal naamdragers overgezet in de pinyin-vorm Wu (pinyin is de voorkeurspelling in westers schrift die anno 1960 door China werd ingevoerd). In Nederland is er ook een familie die er voor het gemak Engee van gemaakt heeft.²

Er zijn heel wat namen met medeklinkerclusters die in het Nederlands tongbrekers zijn. Een greep uit de Nederlandse Familienamenbank: Trzszczon, Trzszczyk, Brdjanović, Brkić, Brzezinski, Wrzaszczyk, Wrzosek, Wrbka, Prljic.³ Dit rijtje kan aangevuld worden met moeilijk uitspreekbare lange namen als Hatangimbabazi, Hatungiyuremye, Haskuzugüdenli, Zarinsazfandoghi, Kathirkamanathan. En er zijn ook namen met zingende klinkerclusters waar onze mond van open valt, zoals de Marokkaanse naam Mouaouia, waarvan ook een al iets eenvoudiger vorm bestaat met een klinker minder: Moaouia. Aan variatie is ook hier niet te ontkomen, want we treffen in Nederland ook de naamvormen Mouaouya, Mouaoya, Moaouya, Mouaouine, Mouyah, Mouyoh aan. Het exact vastleggen van een naam volgens het geboortebewijs is geen garantie voor de juistheid ervan, want er is niet één enkele naamvorm die als de juiste beschouwd kan worden. Net als de namen die in het Nederlands gevormd zijn, maken namen van elders deel uit van variantenclusters; ook in hun moedertalen is geen sprake van eenduidigheid.

Turkse en Joegoslavische namen zijn vaak met diakritische tekens getooid die voor het Nederlands ongebruikelijk zijn, of er worden accenten op letters gezet waar wij ze nimmer hebben staan.⁴ Bijvoorbeeld: Çavuşoğlu, Başoğlu, Brčvak, Urošević, en de Poolse namen Urbańczyk en Brzezińska. Voor het merendeel blijven ze tegenwoordig bij naturalisatie behouden, maar voor het toetsenbord zijn ze problematisch en de uitspraak ervan moet geleerd worden.

Spellinguitspraak

Weliswaar worden namen niet meer in schrift aangepast, maar vaak in uitspraak wel. Ook naamdragers zelf, die zich meestal bewust zullen zijn van de oorsprong van een naam, 'bezondigen' zich aan spellinguitspraak. Zo stellen personen met de naam Giltay zich wel voor als Giltaai [χilta:] en niet op zijn Frans als Zjiltèh [ʒiltɛ]. De al langere tijd in Nederland aanwezige namen Creijghton en Creyghton

worden voor het gemak voor de (Hollandse) buitenwereld niet als Creejt'n [kʲe:jtən] maar als Krijgton [krɛi×tɔŋ] uitgesproken. Dat is curieus als men bedenkt dat in het verleden dergelijke namen naar de originele uitspraak in Nederlands schrift zijn geschreven en dat vice versa deze namen die in originele vorm gehandhaafd zijn nu op zijn Nederlands worden uitgesproken!

Recente immigranten treft hetzelfde lot: men neemt op den duur de verkeerde Nederlandse uitspraak voor lief. Een voorbeeld is de Turkse naam Can met de uitspraak Tsjan, maar die hier als Kan wordt uitgesproken.

Immigranten die Nederlandse namen aannamen

Dat er in het verleden landverhuizers waren die hier nieuwe namen aannamen, blijkt al uit een categorie namen die we herkomstnamen noemen. Een aantal vreemdelingen kreeg een bijnaam of een achternaam die liet blijken waar ze vandaan kwamen. In de eerste plaats betreft het afleidingen van de landsnaam of een inwoernaam, zoals

(De) Vlaming, Vleeming, Vlemmix en (Van) Vlaanderen (vgl. Flanderhijn uit de Franse naamsvorm Flandrin en Flaman(d)); Van Kempen en Kempenaar; (Den) Braber, Brabers, (De) Brabander en Van Brabant; De Waal en de Limburgse variant Swelsen; Van Ardenne (vgl. Lardinois, Lardenoije); Fransooijs, Fransman en De Frankrijker; Pi(e)k(h)aar en Pikaart (vgl. Picard); Van Savo(o)ijen; Bourgonje, (Van) Bourgondiën, Borgonjen en Bregonje; (De) Pruis en (Van) Pruisen; (De) Beijer en Van Beijeren; Sas, Sax en (Van) Sassen; Hes en (De) Hesse; Swaab of De Swaaf; Van Lotringen; Van Pommeren; Elzas en (Van) Elzas; Duits en Duitscher; Aleman (vgl. Lalleman uit de Franse naam L'Allemand = 'De Duitser'); Van Bohemen; Zwitser en Switser; Van Litsenburg en Van Luxemburg; (Den) Engelsman, (Den) Engelse(n) en Van Engeland; Schotsman; Noorman, Noor en Van Noorwegen; Zweed, Zweet, (Van) Zwe(e)den en Van Swe(e)den; Lijflander; Bovenlander; Griek; Italiaander en Van Itallie; Spanjer, Spanjaard, Van Spanje en Panjoel; Portegies en Portegijs; (Den) Turk; Pool (deze naam heeft ook andere mogelijke betekenissen) en Polak, welke in het bijzonder joodse naam ook elders is ontstaan. Hierbij ook de richting bepalende namen Oosterling en Westerling, alsmede (Van) Overzee.

Legio zijn de herkomstnamen die niet een land maar een plaats van herkomst aanwijzen. In dit verband kan een aantal namen genoemd worden die van exoniemen (Nederlandse vormen van buitenlandse plaatsnamen) zijn afgeleid:

(Van) Koppenhagen en Cobbenhagen; Van Breemen en Bremer; (Van) Osnabrugge en Van Os(s)enbruggen; (Van) Kleeff(f), Van Cleeff(f) en Cleven (in Limburg); Van Zanten en Van Santen; Van Gulik en Gulikers; Gresnigt; Van Keulen en De Keulenaar; Monshouwer en Van Monsjou; Cobelens en Koblens; Berlijn; Van Leipsig; Van Dansik en Van Dantzig; (Van) Praag; Van Oven; (Van) Brussel, Brusselaars en Brusselman; Van Rijssel; Van Doornik; (Van) Duinkerken; Van Komen; Van Halewijn; Eggermont; Grinwis; Van Cornewal; Van Londen; Van Milaan; Van Venetien; Van Toledo.

Deze herkomstnamen onthullen dus *an sich* het buitenlanderschap. Maar een slag om de arm moet daarbij wel worden gehouden, want de naam Turk bijvoorbeeld zou ook een bijnaam geweest kunnen zijn voor een 'turk-achtige, een oosters type', een naam met vergelijkbare associaties als de familienaam De Moor, benaming voor

iemand met een donkere huid, gelijkende op een moor. Bij deze namen kun je zelfs denken aan afleidingen van huisnamen: In den Turk met de Tulband of In de Moor met de afbeelding van een morenkop op een uithangbord. Die mogelijkheid gaat ook op voor een naam als Van Kleef, een naam die aangenomen zou kunnen zijn door iemand die nog nooit in Kleef of Cleve is geweest, maar zijn naam ontleend heeft aan een Nederlands toponiem als het Huis te Kleve, de Poort van Kleef of het Kleef (vgl. de familienaam In den Kleef). Huis- en herbergnamen kunnen ontleend zijn aan land- en plaatsnamen en een grote categorie familienamen bestaat uit de namen die als zogenaamde adresnamen refereren aan huis- en herbergnamen.

Alle andere categorieën van familienamen kunnen evengoed van toepassing geweest zijn op nieuwkomers. Het gaat te ver om deze hier uitgebreid te behandelen. Een illustratief voorbeeld is de vestiging van de beroepsnaam Cramer in Amsterdam uit de nakomelingen van een Duitse marskramer die in de tweede helft van de achttiende eeuw te voet van alles maar vooral kousen in Nederland afzette. De historicus Rogier schreef hierover in een boek over de geschiedenis van de Duitse katholieken in Nederland waarin hij de voortvarende telg Jan Willem Cramer behandelde: 'Als wij lezen dat de grootouders (...) beiden "Cramer" heetten, mogen wij onderstellen dat dit nog nauwelijks een achternaam kon heten en pas op weg was om van beroepsindicatie tot eigennaam te verstarren.'⁵

Noorse namen en namen van Noren

Het is opmerkelijk dat veel werkkrachten uit Noorwegen afkomstig waren. Meer dan men zou denken op basis van het geringe aantal Noorse namen in Nederland. Die namen komen bovendien met slechts enkele tientallen naamdragers in Nederland voor. Genoemd kunnen worden de namen

Andersen, Brijde, Luden, Nilsen, Karlsen, Kristiansen, Haugen, Halvorsen, Lund, Helgesen, en mogelijk Torman uit Tormö, alsmede namen die uit Noorwegen óf Denemarken kunnen komen, zoals de patroniemen Larsen, Olsen, Johansen, Jensen, Pedersen, Knudsen, Sørensen of Sørensen en Jorgensen, Jörgensen of Jørgensen. Wel is de naam Glerum goed verbreid (vanuit Zeeland); deze naam zou op een plaatsnaam in Surnadal duiden.

Het zicht op Noorse namen zou beperkt kunnen worden, omdat een aantal Noorse namen voor Nederlands kunnen doorgaan, maar zolang er geen genealogische aanknopingspunten zijn is het hachelijk om een link met Noorwegen te leggen. Enkele voorbeelden zijn de namen Hansen, Jacobsen, Hagen, Berg, Helm. Bekend is dat er een familie Lange uit Noorwegen afkomstig is, maar Lange is ook een Nederlandse variant van De Lange, ontstaan uit de bijnaam van een lange man.

Dat er naar verhouding weinig namen uit Noorwegen binnengekomen zijn, heeft ongetwijfeld te maken met het feit dat het land niet over een familienamensysteem beschikte. Men bediende zich daar van generatie op generatie van patroniemen. Eenmaal in Nederland zal men meer geneigd zijn geweest om zulke namen door

Nederlandse vormen te laten vervangen of om geheel nieuwe Nederlandse namen aan te nemen. Zo is bijvoorbeeld bekend dat de voorvader van een familie Teunis, ene Arie Teunis, in 1762 in Mandal, Noorwegen is geboren. Verder terug gaat het spoor helaas niet.⁶

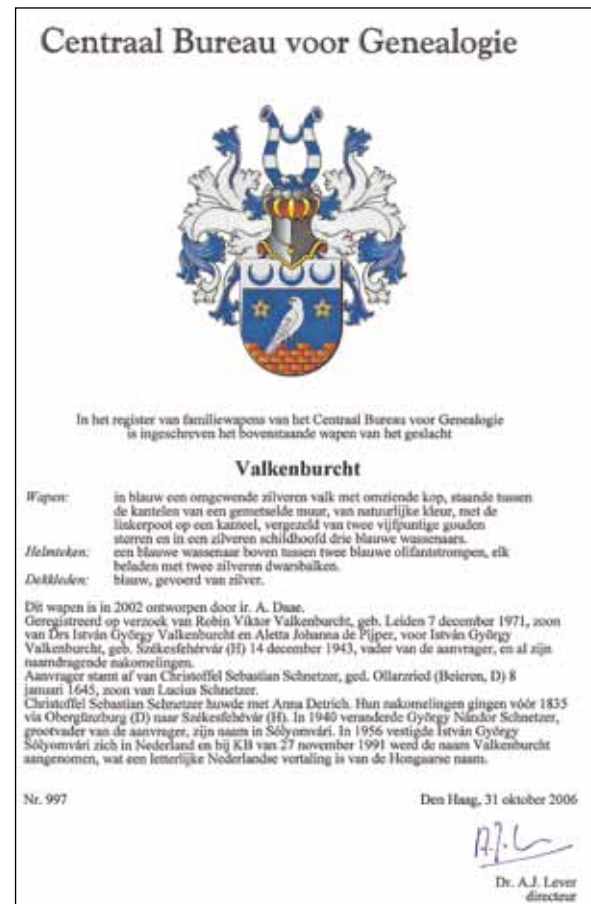
Vernederlandsing van buitenlandse namen betekende vaak dat er namen aan de Nederlandse namenvoorraad werden ontleend, bijvoorbeeld gangbare patroniemen en beroepsnamen, of eensgelijks kreeg men een nieuwe naam volgens het gangbare benoemingsprincipe. Het hoorde bij het vanzelfsprekende integratieproces.

Uit de koloniën zijn er voorbeelden te over van naamadoptie. Niet alleen afstammelingen van Nederlanders hebben Nederlandse namen, maar ook bijvoorbeeld bekeerlingen.

Naamsverandering bij naturalisatie

Naturalisatie is een formele handeling met hoge leges die tegenwoordig noodzakelijk is om, meestal na een langdurig verblijf in Nederland, officieel Nederlander te worden. Vreemdelingen werden vóór de Wet op het Nederlanderschap van 1892 geleidelijk aan in de samenleving geabsorbeerd. Men was al gauw ingezetene als men hier de onbewaakte grenzen gepasseerd was en geneigd was om zich hier te vestigen. Officiële naturalisatie was alleen nodig als men op korte termijn een overheidsfunctie wilde verwerven. Het kind dat hier uit vreemdelingen geboren werd, was volgens het territorialiteitsbeginsel Nederlander. Lokale autoriteiten hadden zich al via burgerlijke stand en vreemdelingenregistraties of door het verschaffen van reis- en verblijfspapieren over de namen ontfermd. In voorgaande eeuwen, in de periode waarin steden als Amsterdam en Leiden dankzij de aanwas van migranten uitgroeiden en opbloeden, was er geen sprake van controle en registratie. Als men succesvol was kon men poorter worden, tot een gilde toetreden en dientengevolge burgerlijke rechten en privileges verkrijgen. Als men niet armlastig was raakte men hoe dan ook ingeburgerd, met naam en toenaam.

Vrije naamgeving ging samen met het vrije vreemdelingenbeleid. Tegenwoordig wordt volgens het burgerlijk wetboek een officiële naam dwingend bewezen door de akte van geboorte. Wel kunnen namen bij naturalisatie enigszins aangepast worden om de leesbaar- en uitspreekbaarheid ervan te bevorderen. Wie zich uitdrukkelijk wil aanpassen door een Nederlandse naam aan te nemen moet vervolgens een naamwijzigingsprocedure doorlopen. Uit de laatste decennia kennen we enkele voorbeelden van voorbeeldige assimilatie gesymboliseerd in de aanname van een nieuwe naam: Terphuis (Sander Terphuis, jurist en politicus, voorheen Ahmed Qeleich Khany, worstelaar uit Iran), Van Mokum (Marokkaan), Koerdstra (Irakees), Valkenburcht (vertaling van de Hongaarse naam Sólyomvári); uit een iets verder verleden: Van Wollingen uit Won Lun Hing, Lassen uit Lawson, Praaning uit Prawira Adi Ningrat. Een nieuwe Nederlander mag niet een naam kiezen die al bestaat. Vandaar dat de Marokkaan die de naam Van Amsterdam wilde aannemen toen maar voor de naam Van Mokum ging.

Wapenregistratie Valkenburcht, CBG 2006

Naamvorming volgens het gewoonterecht in Amerika

Ons naamrecht dat voortkomt uit de Franse wetgeving is strikter dan de Engelse naamwetgeving volgens het gewoonterecht (*common law*). Wat naamsverandering bij migratie betreft kunnen we het grote verschil opmerken tussen Nederland en de Verenigde Staten, immigratieland bij uitstek, naamwettelijk gebaseerd op het Engelse rechtssysteem. De mogelijkheid om vreemde namen te vereenvoudigen of te verengelsen behoort daar tot de immigratieprocedure. Europeanen kwamen per schip bij Ellis Island aan, een eilandje in de baai van New York, speciaal ingericht voor de ontvangst van immigranten. Vanuit die traditie, waarbij men veel rigouzeuzer een nieuw bestaan zocht, en men procedureel centraal *en masse* ontvangen werd, werd het of bleef het normaal om de zucht naar een nieuwe identiteit die met de migratie naar de nieuwe wereld samenviel, in een nieuwe aan de landstaal aangepaste naam tot uitdrukking te brengen. Terwijl men nog met zijn oorspronkelijke

naam op de passagierslijst stond, was men al bij het van de boot stappen geneigd een naam aan te nemen die overeenkwam met de Amerikaanse tongval. Veranderde men zijn naam niet meteen, dan kon dat later alsnog als het zo uitkwam. Daar is geen dure naamwijzigingsprocedure bij een restrictief ingestelde overheidsafdeling voor nodig; men noemt zich zoals men heten wil en maakt dit algemeen bekend. Eén van hen was Spiro Agnew (1918-1996), vice-president van de Verenigde Staten onder Nixon (1969-1973), uit Griekse ouders geboren als Spiros Anagnostopoulos. Ook Jacob Gershowitz, in 1898 uit Russisch-joodse immigranten geboren, veramerikaniseerde zijn naam en werd de componist George Gershwin. Enkele Nederlandse namen die in een Amerikaanse vorm zijn veranderd:

Shooks uit Sjoukes, Woy uit Van Wijhe, Welhouse uit Welhuis, Vealey uit Viele, Timbrook uit Ten Broek, Ryneerson uit Reijniersen, Romine(s) uit Romeijn, Mekeel en McKeel uit Michielsen, Lockamy uit Lookerman, Krewson uit Kroesen, Briegal uit Van Breugel, Oleyourryk uit Holierhoek, welke naam in Nederland trouwens tot Olierook is geëvalueerd.⁷

Men kan even gemakkelijk een andere naam aannemen. Mathieu Schwarts bijvoorbeeld was een jazzmuzikant uit Den Haag die zich in 1952 in New York vestigde en daar door het leven ging als Mat Mathews. Een artiestennaam of een pseudoniem, zou je zeggen, maar zijn Amerikaanse kinderen kregen eveneens de naam Mathews en hijzelf overleed in 2009 in Rotterdam volgens de Gemeentelijke Basisadministratie officieel met deze achternaam.⁸

Het gewoonterecht volgt de traditie van het systeem van erfelijke familienamen, maar men heeft de individuele vrijheid om daarvan af te wijken. Er zijn voorbeelden bekend van zeer creatieve naamswijziging. Enkele decennia geleden stond ene Mrs. Cooperman erop haar naam in Cooperperson te wijzigen. Daar werd door verschillende instanties bezwaar tegen gemaakt, zodat het een rechtszaak werd. De rechter vond het belachelijk en voorzag navolging. In hoger beroep werd echter vastgesteld dat Mrs. Cooperman in haar recht stond; men moest haar als Mrs. Cooperperson erkennen als zij daarop stond. Inderdaad heeft daarna ene Mrs. Friedman zich na haar echtscheiding Freedwoman laten noemen.⁹

Onlangs kwam een nakomeling van Duitse immigranten uit de staat Wisconsin in het nieuws omdat hij, toen hij in bezit van cannabis en een mes gearresteerd werd, zich bekend had gemaakt als Beezow Doo-Doo Zopittybop-Bop-Bop, voorheen Jeffrey Drew Wilschke geheten. Enkele maanden daarvoor had hij de naamswijziging doorgevoerd. Waarom? *'I could explain it as a jazz term that means the sum of the hysteria of all the chaos in the universe.'*

Andere volgorde in andere culturen

Door de Nederlandse regelgeving wordt weliswaar goed gelet op het handhaven van de naamvormen uit het buitenland, te weinig heeft men zich daarbij verdiept in de naamstructuur. Naamsystemen kunnen van het Nederlandse voornaam-achternaampatroon verschillen. Het gevolg daarvan is dat hier namen als familienamen

worden ingeschreven die dat helemaal niet zijn, louter omdat ze in de naamvolgorde op de plaats staan van de achternaam.

Zo staat bij Chinese namen de familienaam voorop, gevolgd door een voornaam die uit één of twee delen bestaat. In Nederland leven nu mensen van Chinese afkomst die via Nederlands Indië of Suriname hier terecht gekomen zijn. Velen hebben een drieledige naam als familienaam, omdat destijds de hele *string* als familienaam is geregistreerd, bijvoorbeeld Man A Hing, Wong Lun Hing, Wong-Loi-Sing, Tjon-Sien-Fat en Ongkiehong. In Nederland hebben sommige takken de toegevoegde individuele namen weer losgelaten en de naam gewijzigd in Man en Wong. Er is ook een tak van de familie Wong Lun Hing die zijn naam vernederlandst heeft in Van Wollingen (zie elders in dit artikel).

Ook is wel alleen het tweede of derde lid van de persoonsnaamreeks abusievelijk als familienaam genoteerd, maar de indruk bestaat dat het uitzonderingen zijn. Het is op het eerste gezicht, ook met kennis van Chinese namen en rekening houdend met de mogelijke variatie, moeilijk na te gaan, omdat veel voornamen toch ook van oudsher als Chinese geslachtsnamen bekend zijn.

Onbekend blijkt men hier met de structuur van Afrikaanse namen. Als voorbeeld dient de ruime verspreiding van de naam Mensah, geïllustreerd met de naamgevingsgeschiedenis van Solomon Adjei Mensah. Deze nieuwkomer werd in 1965 in Ghana geboren en verkreeg omstreeks zijn twaalfde de christelijke doopnaam Solomon. Zoals gebruikelijk in de Akan-cultuur waar hij toe behoorde, stond hij bekend met de naam van zijn geboortedag: Kwajo, afgeleid van Ajowada = maandag. 'Maar dat is geen naam!' merkte Solomon op. Adjei is de familienaam van zijn vader en betekent zoveel als *love me, trust me*. Mensah betekent dat hij de derde zoon van zijn moeder is. Zijn oudere broers heten respectievelijk Samuel / Kwame (= zaterdag) Adjei Peisia ('de eerste zoon van zijn moeder') en Andrews / Yaw (= donderdag) Adjei Manu ('de tweede zoon van zijn moeder'). Solomon woont nu in Amsterdam en hij heeft de familienaam Mensah. Hij heeft twee dochters: Ruth Adjei Mensah en Roda Kwatenmah Mensah. De eerste heeft dus zijn (vaders) familienaam als tweede voornaam gekregen en de tweede heeft zijn moeders familienaam als tweede voornaam gekregen. Kwatenmah betekent zoiets als 'in grote staat levend, met een groot stuk land'.

Zo heeft hij toch wat namen bij elkaar kunnen houden. Maar het is natuurlijk wel merkwaardig dat zijn echte achternaam nu niet zijn familienaam is, maar bij immigratie en naturalisatie vanwege de volgorde als tweede voornaam werd beschouwd. Deze gang van zaken heeft tot het resultaat geleid dat de Nederlandse Familienamenbank over 393 personen met de naam Mensah beschikt, en 100 met de naam Adjei; enkele hebben de naam Adjei Mensah. De Mensahs die uit Ghana hierheen gekomen zijn, hebben echter geen familiebetrekkingen met elkaar. De gemeenschappelijke factor is slechts dat het derde kinderen van hun moeder zijn! Daar heeft de toekomstige genealogie niet veel aan.

Solomon zit er niet mee. Het voordeel van Mensah is dat het gemakkelijk uit te spreken is. Het verbaast hem wel dat zijn beroemde landgenoot Kofi Annan, de voormalige secretaris-generaal van de Verenigde Naties, voor de naam 'vrijdag + vierde kind

van zijn moeder' geopteerd heeft (Kofi Annan is in 1938 geboren als zoon van Henry Reginald en Victoria Annan).

Ontgrenzing ter afsluiting

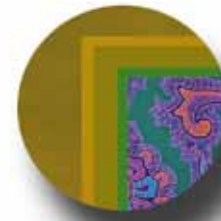
Met de Nederlandse Familienamenbank beschikken we momenteel over twee overzichtsjaren voor de verhouding tussen familienamen en naamdragers: 1947 en 2007. In 1947 waren er ongeveer 120.000 namen voor negeneenehalf miljoen ingezetenen van Nederland, in 2007 waren er ongeveer 300.000 namen voor zestien miljoen Nederlanders in ons land. Het is moeilijk om te bepalen hoeveel namen er in 1947 van niet-nederlandstalige oorsprong waren. Met een ruwe schatting houd ik het op 40.000 à 60.000, waarbij meegerekend zijn namen die tevens een Nederlandse oorsprong (kunnen) hebben en uiteraard namen die vernederlandst zijn. Maar het ontbreekt eenvoudigweg nog aan voldoende genealogische *input* waaruit blijkt waar en hoe zovele namen ontstaan en gevormd zijn. We kunnen echter gemakkelijk waarnemen dat met de naoorlogse aanwas de meeste namen in Nederland van over de grens zijn.

Genealogisch kunnen we een eind terugkomen om de onzen in de tijd van leven een plaats te geven in de geschiedenis. Maar voorbij de geschreven bronnen komen we vooralsnog niet. Wisten we maar hoe onze voorouders heetten voordat hun namen werden opgeschreven! Verder teruggaan dan de middeleeuwen is bijkans onmogelijk. We kunnen slechts gissen naar benoemingssystemen en -rituelen van voor de jaartelling. Wellicht kan genetisch onderzoek aantonen uit welke stammen onze voorouders zijn voortgesproten. Er was een beginpunt of er waren verschillende beginpunten die uit dierlijke kreten en signalen voortkwamen, er volgde een wijldopige eeuwendurende vertakking in nazaten en ten slotte komt het eindpunt samen in het individu dat nu leeft. In talloze namen heeft de mens zich voortgestuwd, namen die gevormd zijn naar de talen die men sprak. Namen die grenzen overschreden.

Noten

- 1 De term 'nieuwkomers' is ontleend aan Jan Lucasen en Rinus Penninx, *Nieuwkomers, nakomelingen, Nederlanders. Immigranten in Nederland 1550-1993* (Amsterdam 1994).
- 2 Kees Kuiken, *Chinese roots* (Den Haag 2011) 27.
- 3 Twee bijzondere Nederlandse namen zijn de naam Wttewaall en Wtenweerde, waarin de letter W in feite voor de middeleeuwse UU staat: Uit-de-waal (vgl. Uiterwaal) en Uit-de-weerd/waard, en derhalve als Utewaal en Utenweerde uitgesproken moeten worden en niet als Wittewaal, en dergelijke.
- 4 Wij hebben ze op namen van Franse oorsprong staan of op namen die door zo'n accent een Frans tintje hebben gekregen, en daaraan zijn we gewend geraakt.]
- 5 L.J. Rogier: *Katholieke herleving. Geschiedenis van katholiek Nederland sinds 1853* (2e druk; Den Haag 1962) 263; vgl. Jan Bank, 'De Duitse herkomst van een katholieke elite in Amsterdam', in: Leo Lucassen ed., *Amsterdammer worden. Migranten, hun organisaties en inburgering, 1600-2000* (Amsterdam 2004) 111-125.
- 6 Mededeling van Udo Teunis te Den Haag.

- 7 Marc Picard, *On the problematic surnames in the Dictionary of American Family Names. A genealogically bases reanalysis of the unidentified and uncertain origins* (Saarbrücken 2010).
- 8 John Schoolr, 'Langs de jazzclubs van mijn vader', in: de Volkskrant, 20 maart 2012 (Mathieu wordt in dit artikel en ook op Wikipedia abusievelijk Schwartz met een -z genoemd).
- 9 Leendert Brouwer, 'Achternamen wijzigen in Nederland en Amerika', in: *Mededelingen van het P.J. Meertens-Instituut* 37 (1985) 22-26.

Namen uit Suriname

Jean Jacques Vrij

De Surinaamse trek naar Nederland, het meest markant in de jaren 1950-1990, levert vanuit naamkundig oogpunt een paradox op. In dit geval heeft de migratie vanuit 'de West' het Nederlandse familienamenbestand namelijk verrijkt met een grote hoeveelheid namen van Oosterse oorsprong. Het is een indirect gevolg van het feit dat Surinaamse planters vanaf omstreeks 1860 tienduizenden arbeiders uit China, Brits- en Nederlands-Indië hebben gerekruteerd. Dankzij dit deel van de Surinaamse geschiedenis kent Nederland nu Javaanse familienamen als Kromowidjojo, Sariman of Kasanpawiro, achternamen van Indiase oorsprong als Rampersad, Makdoembaks of Nankoe en Chinese namen Surinaamse stijl zoals Wong Lun Hing, Tjon A Ten of Chin A Paw waarin de volledige, meervoudige (voor- en achter-) naam van de Chinese stamvader als familienaam is gaan fungeren. Het zou niet eens verrassen als de meerderheid van de nu in ons land voorkomende familienamen van Javaanse oorsprong hier op Surinaamse identiteitspapieren is binnengekomen. Dat mag op zijn minst opmerkelijk heten, gegeven de eeuwenlange Nederlandse koloniale aanwezigheid op het dichtstbevolkte eiland van de Indonesische archipel.

Creolen zijn van alle Surinaamse bevolkingsgroepen het vroegst (enkel al in de achttiende eeuw) begonnen met zich in Nederland te vestigen en hebben dat, naar wordt aangenomen, ook met de grootste aantallen gedaan. Opvallend genoeg is het effect op het bestand aan Nederlandse familienamen weinig in het oog springend. Veel creoolse immigranten droegen de familienaam van een mannelijke voorouder die in de achttiende of negentiende eeuw in omgekeerde richting, van hier naar Suriname was geëmigreerd op zoek naar een beter bestaan, zich daar al of niet door een wettig huwelijk had verbonden aan een Surinaamse en zo stamvader geworden

was van een creoolse tak van zijn familie. De Surinaamse *melting pot* droeg er zorg voor dat zijn nakomelingen nu vaak een uiterlijke verscheidenheid vertonen die menig niet-ingewijde verwondert: van licht tot donker van huidskleur, met meer of minder Europese, Afrikaanse of Aziatische trekken. Voor de omvang van het Nederlandse familienamenbestand heeft het echter geen gevolgen dat bijvoorbeeld de Surinaamse Veldema's, nakomelingen van Hendrik Lammerts Veldema – een boerenknecht uit het Friese Holwerd die in 1849 als jonge man naar Suriname emigreerde – zich in de jaren zestig in Nederland vestigden. De familienaam werd in 1811 aangenomen door de grootvader van Hendrik Lammerts, diens broer en zijn vijf zonen, en het aantal dragers in Nederland is sedertdien op peil gebleven.¹

Hetzelfde geldt, om nog maar enkele voorbeelden te noemen, voor de komst naar Nederland van Surinamers met familienamen als Beudeker, Snijders, Schouten, de Vries of Westmaas.

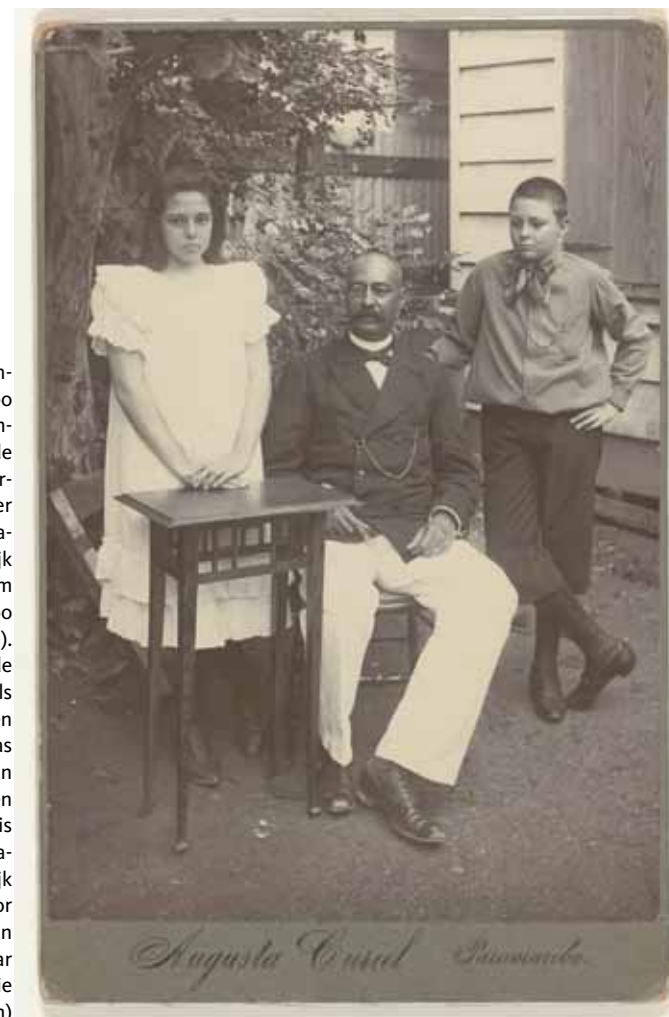
Toch heeft de creoolse immigratie ook tot uitbreiding van het Nederlands familienamenbestand geleid. Zo zijn er familienamen die in Nederland niet of nauwelijks meer voorkwamen en die, als zij niet met creoolse Surinamers 'gerepatrieerd' waren, zouden zijn uitgestorven. Een voorbeeld is de naam Wesenhagen. De familienaam is in Suriname doorgegeven via de in 1786 aldaar geboren zoon van een echtpaar uit Harderwijk, waarvan de man zich als apotheker in Paramaribo had gevestigd. Deze zoon, Evert Jan, kreeg bij vier verschillende vrouwen, allen van gemengd Afrikaans-Europees bloed, dertien kinderen, van wie hij er vier legitimeerde en zes door een kort voor zijn overlijden met hun moeder gesloten huwelijk echtte; alle dertien echter droegen de naam Wesenhagen.

In 1947 waren er 25 Nederlanders met de familienaam Wesenhagen, die vermoedelijk allen Surinaams-creoolse wortels hadden. De migratie van creoolse Wesenhagens naar Nederland dateert namelijk al van het einde van de negentiende eeuw. In 2007 was het aantal dragers van de familienaam, mede dankzij continuering van de immigratie uit Suriname, deels via tussenstops in Nederlands-Indië en de Nederlandse Antillen, gestegen tot 143. Een vergelijkbaar geval doet zich voor met de familienaam Conijnenberg, die uit Suriname niet meer verdwenen is sinds Marten Conijnenberg uit Amsterdam zich in 1749 in Paramaribo vestigde, maar in Nederland kennelijk wel: in 1947 telde men 0 Nederlanders met die naam, zestig jaar later 23.

Veel van de Europeanen die in de achttiende en negentiende eeuw vanuit Nederland naar Suriname trokken, waren afkomstig uit de ons omringende landen. De familienaam van een aantal van hen is nu in het Nederlandse familienamenrepertoire terug te vinden, vooral of uitsluitend dankzij de creoolse migratie vanuit Suriname (eventueel via de Antillen) naar hier. Zo is er bijvoorbeeld de Engelse naam Halfhide, in 1771 Suriname binnengekomen met een horlogemaker uit Londen, met 5 naamdraggers in Nederland in 1947, tegenover 137 in 2007. De Franse familienaam Peneux, die in Suriname al sinds 1724 voorkomt, heeft 0 naamdraggers in Nederland in 1947, en 47 in 2007. Maar het gaat vooral om Duitse familienamen, zoals Gödeken, waarvan in 1947 in Nederland 0 naamdraggers geteld werden, tegen 55 in 2007,

Bänffer (0 om 36), Zschuschen (1 om 54), Dompig (0 om 114), Stuger (5 om 204), Oehlers (6 om 269), Braumuller (6 om 77) en Parisius (4 om 110). Net als in het geval van Wesenhagen is het hier waarschijnlijk dat ook de dragers van deze familienamen in 1947 Surinamers of nakomelingen van Surinamers waren. Zo waren de vier Nederlanders met de naam Parisius in 1947 een Surinaamse jazzmusicus, beter bekend onder de naam 'Kid Dynamite' en de drie kinderen uit het in 1926 gesloten huwelijk van een in de oorlog omgekomen Surinaamse zeeman en een Amsterdamse vrouw.

De familienamen van creoolse Surinamers bestaan voor een groot gedeelte uit namen die in Suriname zelf zijn ontstaan. Dit gebeurde bijvoorbeeld wanneer buiten het huwelijk geboren kinderen niet – zoals vaak genoeg wel het geval was – de fa-

Jacob Evert Wesenhagen (Paramaribo 1862-1924), een achterkleinzoon van de apotheker uit Harderwijk, en zijn dochter Frida Maria (Paramaribo 1894-Soestdijk 1963) en zoon Wilhelm Martin (Paramaribo 1893-Den Haag 1964). Laatstgenoemde studeerde evenals zijn vader medicijnen in Utrecht en was als arts werkzaam in Nederlands-Indië en Nederland. De foto is gemaakt in Paramaribo, vermoedelijk in 1905, kort voor het vertrek van Wilhelm Martin naar Nederland (collectie Rijksmuseum)

milienaam van hun vader aannamen, maar in plaats daarvan variaties op die familienaam droegen. Het verschijnsel beperkt zich tot de periode vóór de invoering van de burgerlijke stand in Suriname in 1828, toen de familienaamkeuze nog vrij was; daarna kregen zulke kinderen immers automatisch de naam van hun moeder. Namen als *Kaersenhout* (3 naamdragers in Nederland in 1947, tegen 78 in 2007), *Nemelc* (0 om 14), *Flu* (9 om 65), *Kenswil*, (7 om 88) en *Tdlohreg* (1 om 68), zijn op die manier ontstaan: als achternamen van kinderen van in Suriname gevestigde Europeanen wier familienamen respectievelijk *Karsseboom*, *Clemen*, *Ulff*, *Wilkens* en *Gerholdt* luiden, verwekt bij vrouwen van geheel of gedeeltelijk Afrikaanse afstamming. In de eerste twee gevallen was een factor dat de vader getrouwd was met een andere vrouw dan de moeder van de kinderen; in de overige gevallen speelden kennelijk andere overwegingen.

Zeer veel familienamen zijn in Suriname, net als op de Antillen, ontstaan bij de vrijverklaring van mensen uit de slavenstand. Dit laatste gebeurde in individuele gevallen vanaf het begin van de slavernijperiode in de zeventiende eeuw, en collectief in 1863 bij de algehele afschaffing van het systeem. Vanaf 1832 werden de familienamen van vrijgemaakten door het gouvernement toebedeeld en keurig in registers bijgeschreven, ongeveer zoals bij de naamsaannemingen in Nederland in 1811. Een groot verschil is natuurlijk dat de namen in dit geval van hogerhand bepaald werden, al zijn er gevallen bekend waarbij aantoonbaar rekening gehouden is met de wens van de naamdragers. Waarschijnlijk is dit vaker het geval geweest.²

Suriname is ooit, in 1927, door een voormalig gouverneur niet zonder reden gekenschetst als 'het meest Nederlandsche van onze overzeesche gewesten' en dit openbaart zich ook in de namen die in de jaren 1832-1863 aan vrijgemaakten zijn toebedeeld. Er zijn wel relatief 'exotische namen' bij, zoals *Komproe* (0 naamdragers in Nederland in 1947, 73 in 2007) of *Esajas* (0 om 544). Maar wat opvalt, zijn de overwegend Nederlandse klanken: denk aan namen als *Vanderlyde* (0 naamdragers in Nederland in 1947, 11 in 2007) of *Bruma* (0 om 39). Een gedeelte bestond trouwens uit namen die in Nederland al voorkwamen, zoals *Beuk*, *Verveer* en *Vermeer*, zodat migratie van nakomelingen van deze vrijgemaakten naar hier geen gevolgen heeft gehad voor het assortiment aan Nederlandse familienamen. Andere namen, hoewel Nederlands klinkend, hebben echter een onmiskenbaar Surinaamse signatuur. Te denken valt aan de namen bestaande uit een combinatie van twee op zichzelf staande woorden als *Havertong* (0 Nederlanders van die naam in 1947, 26 in 2007), *Haakmat* (0 om 114), *Kogeldans* (1 om 57), *Manhoef* (3 om 75) of *Draaibaar* (0 om 9) en de, vaak aan families afkomstig van de houtplantages in het Para-district toebedeelde, familienamen ontleend aan houtsoorten zoals *Purperhart* (0 om 272), *Bruinhart* (0 om 99) of *Ceder* (0 om 246).³

De namen van Surinaamse bodem vertellen dus een stukje Surinaamse (en Nederlandse) geschiedenis. Een saillant voorbeeld hiervan vormt de achtergrond van de familienaam *De l'Isle*.

In 1693, ten tijde van koning-stadhouder Willem III, werd de burgemeester van Dordrecht, mr. Simon van Halewijn (1654-1727) tot levenslange gevangenisstraf ver-

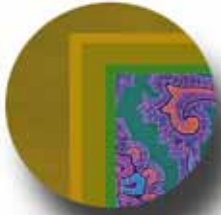
oordeeld wegens het onderhouden van clandestiene contacten met de Fransen. Drie jaar later wist hij uit slot Loevestein te ontsnappen naar Suriname waar hij zich, aanvankelijk onder een valse naam (*Simon van den Broek*), vestigde als planter. Zijn voornaamste plantage doopte hij, wellicht als een herinnering aan (het Eiland van) Dordrecht, de plaats waar hij geboren was en hoge ambten had bekleed: 't Eyland. In 1726, een klein jaar voor zijn overlijden, stelde Van Halewijn zijn testament op. Daarin schonk hij de vrijheid aan twee van zijn voornaamste slaven: de voorman Isaac en de huisknecht Leveille met hun vrouwen en kinderen, op voorwaarde dat zij op zijn plantage, maar nu tegen honorarium, zouden blijven werken. De vrijgemaakten gingen hierna door het leven onder de toenaam 'Van 't Eyland'. Hun uitzonderingspositie zorgde op de plantage echter al snel voor een onwerkbaar situatie en van lieverlede trokken zij naar Paramaribo. Daar lieten de meesten van hen zich dopen in de hervormde kerk en namen daarbij de familienaam *De l'Isle* aan.

De eerste Afro-Surinaamse *De l'Isle* die naar Nederland kwam, was Isaacs zoon Jacob. Hij liet zich in september 1754 inschrijven als lidmaat van de hervormde gemeente van Amsterdam. Hij bleef hier echter niet, maar keerde het jaar daarop weer terug naar Suriname, waar hij als timmerbaas een goede boterham verdiende. Samen met zijn zus Angelica de l'Isle was hij zelfs korte tijd, van 1766 tot 1773, eigenaar van een kleine plantage met veertien slaven. Meerdere leden van de familie, die eind achttiende eeuw al uit enkele tientallen personen bestond, waren overigens eigenaar van slaven. Wanneer deze slaven werden vrijgegeven – althans wanneer dat plaatsvond in de periode vóór 1832, toen de overheid begon familienamen toe te wijzen – gingen zij vaak door het leven onder de achternaam *Van de l'Isle*. Deze geschiedenis – in combinatie met die van de Surinaamse migratie naar Nederland sinds 1950 (in dit geval mogelijk deels via tussenstation Aruba) – vinden we in het bestand aan Nederlandse familienamen als volgt weerspiegelt: in 1947 waren er 0 Nederlanders met de familienaam *De l'Isle*, tegenover 14 in 2007; er waren in 1947 eveneens 0 Nederlanders met de naam *Van de l'Isle*, tegen 45 in 2007.

Noten

- ¹ Zie ook Pieter Bol en Jean Jacques Vrij, *Sranan famiri. Surinaamse familie*. Voorouders van Verre 5 ('s-Gravenhage 2009). Michiel van Kessel en Hugo van der Vlist, *Tussen twee huizen, het leven van de Surinaamse Nederlander Jan Veldema (Schoorl 2001)*. *(Utrecht 1997) 377-401 en Okke ten Hove, Heinrich E. Helstone en Wim Hoogbergen, Surinaamse emancipatie 1863, familienamen en plantages (Utrecht 2003) 87-131.*
- ² Voor overzichten van de in de periode 1832-1863 uitgegeven familienamen: Okke ten Hove en Frank Dragtenstein, *Manumissies in Suriname 1832-1863*
- ³ Zie Alex van Stipriaan, 'What's in a name? Slavernij en naamgeving in Suriname tijdens de 18e en 19e eeuw', *Oso, tijdschrift voor Surinaamse taalkunde, letterkunde en geschiedenis 9 (1990) nr. 1, 25-46.*

Antilliaanse namen

Christel Monsanto

Na de sluiting van de Shellraffinaderij in 1986 en de daarop volgende, voor het eiland economisch moeilijke jaren, verhuisden veel eilandbewoners van Curaçao naar Nederland. Daardoor zijn veel Antilliaanse namen in het Nederlandse familienamenbestand terechtgekomen. Opvallend is dat een groot gedeelte van de namen ook een Nederlandse achtergrond heeft als gevolg van de roerige geschiedenis van de eilanden. Welke oorspronkelijk tijdens de slavenemancipatie van 1863 op Curaçao gegeven achternamen raakten de laatste jaren ook in Nederland in gebruik?

Namenonderzoek op Curaçao is niet eenvoudig: nog steeds zijn niet alle namen bekend die in 1863 aan de in totaal 6.958 voormalige onvrijen gegeven werden.² Er is wel oudere informatie: ook in de jaren voor de emancipatie werden voormalige slaven vrijgemaakt, waarvan de toegekende namen te vinden zijn in het boek *Curaçaoose vrijbrieven 1722 -1863* van T. van der Lee.³

Tijdens een onderzoek voor het Museo Tula in landhuis Knip op Curaçao heb ik de stambomen samen kunnen stellen van een groot aantal van de – oorspronkelijk in slavernij – op de plantages Knip en Zevenbergen (Lagoen) geborenen. Zij kregen in 1863 de namen

Clyde, Eisdén (IJs), Dall, Nissa, Lebaks, Kook, Rosen, Mongen, Santos, Sluis, Stroop, Palma, Valks, Weert, Loos, Pisas, Sambre, Monte, Calmes (Kalmes), Meulens, Muzo, Saal, Raper (Raap) en Roch.

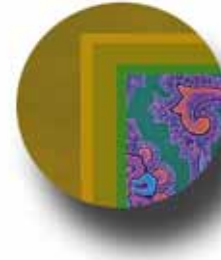
Door vergelijking met gegevens uit genlias en de database met familienamen (Nederlandse Familienamen Bank) blijkt dan opeens dat de tamelijk Nederlands klinkende naam Meulens tot 1959 uitsluitend op Curaçao voorkwam en dat in 2007 ineens 164 personen met deze achternaam in Nederland wonen. Zoekend op de naam Nissa zien we, dat in de volkstelling van 1947 al zeven personen met die naam in Amsterdam waren ingeschreven. Bij nader onderzoek blijkt dat het gezin te zijn van de op 16 december 1881 in het vijfde district van Curaçao geboren Adoldo Valentin Nissa; dat is het district waar ook de voormalige plantage Knip zich bevindt. Uit genlias wordt bovendien duidelijk dat Adoldo al op 11 mei 1922 in Amsterdam getrouwd was met Guurtje van 't Woud uit Den Helder. Als beroep is voor Adoldo stoker bij de koopvaardij opgegeven, zodat verondersteld kan worden dat hij in verband met zijn werk in Nederland terecht was gekomen. Net zoals omgekeerd veel Nederlanders in de periode van de Shell (vooral 1917 – omstr. 1960) op Curaçao werk hadden gevonden en daar met lokale meisjes waren getrouwd.

Opvallend bij Curaçao is dat hier tamelijk veel mensen een meisjesnaam als achternaam dragen – waarbij de naam Martina met afstand op kop ligt. Bekend zijn de voormalige minister-president van de Nederlandse Antillen, Don Martina, en de atleet Shurendi Martina die op de olympiade in Beijing zo onfortuinlijk over de lijn trapte. Onder de A en B in het telefoonboek van Curaçao zijn de volgende – op meisjesnamen geënte achternamen – te vinden:

Aniceta, Angela, Andrea, Angelista, Anita, Ant(h)onia, Balentina (Valentina), Barbara, Betorina, Bernardina, Bonafasia (ook in de spellingen Bonafacia en Bonafastia en Bregi(h)ta / Brigit(h)a.

Zoals we eerder zagen, werden er bij de algemene slavenemancipatie op Knip en Zevenbergen echter nauwelijks of geen meisjesnamen als achternamen gegeven. Er waren wel enkele uitzonderingen, zoals de achternaam Bicentini, die in 1863 voor de nakomelingen van de slavine Bicenta van de plantage San Juan in het westelijke gedeelte van Curaçao gekozen werd. Iets dergelijks deed zich ook voor met de familienaam Cijntje die in 1863 op Savonet aan verschillende nakomelingen van de voormoeder Francijntje werd gegeven.

Hoe kon het dan zijn, dat zoveel vrouwelijke voornamen als achternamen op Curaçao voorkomen? Voor het fenomeen zou ik voorlopig twee redenen kunnen aanvoeren. In eerste instantie hadden slaven geen achternaam, pas bij in vrijheidstelling (de manumissie) bepaalde de gouverneur of de voormalige eigenaar van een slaaf, een familienaam. Toen in grote delen van Europa het patroniem gangbaar was, dat wil zeggen dat kinderen werden aangeduid met hun eigen voornaam en de voornaam van hun vader als achtervoegsel, zoals bijvoorbeeld Pieter Janszoon of Jannetje Jansdochter, werd een vergelijkbaar patroon van naamgeving ook in de slavernij gebruikt. Omdat er in de vroege periode nog geen registratie was en de vaders maar zeer zelden bekend waren, bestond de identificatie van een slavenkind uit een combinatie van de naam van het kind en de voornaam van de moeder: dus Elisabeth van Anita of Cathalina van Rosa. Bij de invoering van de burgerlijke stand op Curaçao in 1831 verschenen veel van de – intussen vrije – mensen op die manier in de aktes, waarbij het 'van' dan vaak verdween, dus als Elisabeth Anita of Cathalina Rosa. Tegelijkertijd bestonden er echter ook 'reguliere' achternamen. En dan zien we vanaf de periode 1863 tot aan 1900 en ook nog daarna, een verschijnsel dat voorlopig niet te verklaren is. De ambtenaren van de burgerlijke stand, vooral in de buitendistricten, besloten willekeurig om op geboorte- of huwelijksaktes ineens de al ingeburgerde achternaam weg te laten. Door deze maatregel kon het gebeuren, dat een moeder kinderen kreeg met twee of zelfs drie verschillende achternamen. Deze personen gingen ineens door het leven met de tweede voornaam van de moeder als achternaam of met de reguliere achternaam van de moeder. En als de moeder later huwde en de echtgenoot de kinderen wettelijk erkende, kon daar nog een derde achternaam voor kinderen van een en dezelfde moeder bijkomen. Doordat veel mensen in die tijd niet konden lezen en schrijven en bovendien vaak een vroedvrouw de aangifte deed, bleven de 'foute' inschrijvingen onopgemerkt. Het is wel een feit, dat

Van Chens en Chans tot Poldermans Chinese namen in het Nederlands en Nederlandse namen in het Chinees

Kees Kuiken

In 2007 stonden volgens de Nederlandse Familienamenbank (www.cbg.nl) in Nederland ruim 300.000 familienamen ingeschreven. In China zijn het er veel minder: nog geen 4300. We tellen dan de namen niet mee van niet-Chinezen in China, zoals Tibetanen, Mongolen en Oeigoeren (een Turkssprekend moslimvolk in het noordwesten van het huidige China). In 2006 gaf de Chinese Academie van Wetenschappen de top 10 vrij van Chineestalige familienamen:

Familienaam in China:	(Hongkong):	Familienaam in China:	(Hongkong):
1. 李	Lǐ (李 Lee)	6. 杨	Yáng (楊 Yeung)
2. 王	Wáng (王 Wong)	7. 黄	Huáng (黃 Wong)
3. 张	Zhāng (張 Cheung)	8. 赵	Zhào (趙 Chiu)
4. 刘	Liú (劉 Lau)	9. 周	Zhōu (周 Chow)
5. 陈	Chén (陳 Chan)	10. 吴	Wú (吳 Ng)

Hoe vaak deze namen in Nederland voorkomen, is niet precies te tellen. U ziet in het lijstje hierboven al dat er voor één Chinese naam in Chinees schrift verschillende schrijfwijzen in westers schrift zijn. We laten hier voor iedere naam twee westerse spellingen zien: links in de moderne voorkeurspelling voor het Algemeen Beschaafd Chinees (het ‘Mandarijns’), rechts tussen haakjes in de officiële spelling die in Hongkong gebruikelijk is. Hongkong is sinds jaar en dag meertalig. In dit ‘Friesland van China’ wordt vooral Kantonees gesproken: een streektaal die sterk door het Mandarijns is beïnvloed, maar heel anders loopt en klinkt. In Hongkong wordt bovendien nog een ouderwetse spelling van het Chinese schrift gebruikt. De rest van China is al sinds de jaren 1960 over op een vereenvoudigde spelling met minder streepjes. In het lijstje hierboven kunt u bijvoorbeeld zelf de verschillen in spelling en uitspraak vaststellen in de familienaam王 (‘Koning’): Wong in Hongkong, Wáng in de rest van China. In dit geval is er geen verschil in de Chinese schrijfwijze. De naam陈 (Chén) wordt in Hongkong echter niet alleen anders uitgesproken (Chan), maar ook geschreven (陳). Dit verschil zou je kunnen vergelijken met de Nederlandse familienamen Bos (zoals in de Bosatlas) en Bosch (met -sch). Nu begint u waarschijnlijk te begrijpen waarom het vrijwel onbegonnen werk is om bijvoorbeeld alle Chinezen met de familienaam王 (‘Koning’) in Nederland te tellen. Wie met een Hongkongs paspoort in Nederland kwam, hield de naam ‘Wong’ zoals die daarin stond, maar de meeste andere Chinese nieuwkomers werden hier ‘Wang’ – tenzij ze bijvoorbeeld uit Singapore of Indonesië kwamen, want dan kon hun naam in hun paspoort ook ‘Ong’ luiden. Dat komt doordat veel Chinezen in die landen vanouds nog een ander soort Chinees spraken. Om het nog moeilijker

veel mensen naderhand met inachtneming van de wettelijke bepalingen – dus de kosten voor het veranderen van een naam en de publicatie van de naamswijziging in de officiële bladen – deze foutieve aktes lieten verbeteren.⁴

Naast de voor Curaçao typische ‘meisjesachternaam’ bestaan er ook diverse namen die als typisch Bonairiaans herkenbaar zijn. Ze gaan terug op namen die al in 1764 voor compagnieslaven van de West-Indische Compagnie die in de zoutpannen of op kostgrondjes werkten, tijdens een eerste volkstelling van de slavenbevolking op een naamlijst werden gezet. Dat zijn onder andere de namen Coffie, Criool, Domacassé, Frans, Goeloe, Janga, Makay en Wanga.⁵ Interessant is de naam Domcassé (met spellingvarianten): tussen 1947 en 1959 (alleen de overlijdens zijn in genlias ingebracht) is de naam Domacassé verspreid over Aruba, Curaçao en Bonaire te vinden. Volgens de familienamenbank woonde er in 1947 niemand met die naam in Nederland. In 2007 bleken al meer dan 158 personen deze achternaam te dragen. Anders dan in Suriname, zien we op Curaçao bij de nog voor de algemene emancipatie van 1863 vrijgemaakte slaven, veel minder vaak het fenomeen van de omgedraaid gespelde naam van de laatste eigenaar. Het gebeurde echter nog wel – zoals het gebruik van de naam Look voor een door de weduwe H.A. Kool vrijgemaakte moeder met meerdere kinderen in 1861. Ook Torbed is daar een voorbeeld van: twee verschillende vrijmakingen in 1836 en 1845 door twee verschillende eigenaren Debrot.

Rammelman Elsevier noemde een van zijn voormalige onvrijen Elsevijf. Tot 1959 komt deze naam uitsluitend voor op Curaçao en Bonaire. Bij de volkstelling van 1947 zijn er nog geen inwoners met die naam geregistreerd in Nederland maar in de opgave van 2007 woonden er al zestien personen met de naam Elsevijf. Maar het kon ook anders: in 1847 manumitteerde Willem van Uytrecht (1809-1893), telg uit een oud patriciaatsgeslacht, zijn tweejarig, in slavernij bij zijn – toen nog – slavijn Justien van Emmelina geboren dochttertje, met de naam Mathilda Constancia Neude (straat in Utrecht). Al kort daarop werd de achternaam gewijzigd in Trajectina. Haar twee jaar later geboren zusje Margaretha Gijsbertha werd eveneens gemanumitteerd met deze naam en ook de moeder voerde later de naam Trajectina. Enkele jaren later was men de schaamte voorbij en droegen alle uit deze relatie geboren kinderen met trots de naam Van Uytrecht van hun natuurlijke vader.

Noten

- 1 <http://www.meertens.knaw.nl/nfb/>.
- 2 Christel Monsanto, *Roots Karibense*. Voorouders van Verre 4 (’s-Gravenhage 2009).
- 3 Zie ook de website <http://www.gahetna.nl/collectie/index/ntoo339>.
- 4 Voorbeelden hiervan zijn te vinden in: *Roots Karibense*.
- 5 OAC (Oud Archief Curaçao in het Nationaal Archief ’s-Gravenhage) toegangsnr. 1559/140/28.2.1767.

De herkomst van Molukkers en hun namen in Nederland

Ron Habiboe

Tussen 21 maart en 21 juni 1951 arriveerden in Nederland in totaal twaalf transporten met Molukkers uit Indonesië, circa 3500 Molukse militairen met hun vrouw en kinderen, totaal ongeveer 12.500 personen. Het is deze 1951-groep die het beeld van de komst van Molukkers naar Nederland in belangrijke mate heeft bepaald. Dit algemene beeld moet echter worden genuanceerd, want voor 1951 waren er al enige Molukkers op individuele basis naar Nederland gekomen, veelal intellectuelen en militairen. Een deel van hen zou zich later ontpoppen als Molukse voormannen in Nederland.. Ook na 1951 zijn er nog diverse Molukkers naar Nederland gekomen, zoals de circa 1600 Molukkers uit Nieuw-Guinea (1962). Het totaal aantal van zogeheten eerste generatie Molukkers in Nederland ligt zodoende hoger en het zijn ten slotte niet alleen militairen met hun gezin geweest, maar ook marinelieden, politiemensen, ambtenaren, studenten en verstekelingen.¹

Voor buitenstaanders lijkt de Molukse bevolkingsgroep in Nederland, etnisch en cultureel gezien, een homogene groep. Echter, er kan grofweg een onderscheid worden gemaakt op basis van de geografische herkomst in de uitgestrekte Molukse archipel: de Noord-Molukken (Halmahera, Ternate, Tidore en Bacan), Midden-Molukken (Seram, Ambon, Haruku, Saparua, Nusalaut, Buru en de Banda-eilanden), de Aru-eilanden en in het zuiden de Kei-eilanden, TNS-eilanden, Tanimbar (Zuidoost-Molukken) en de Zuidwestereilanden (Babar, Leti, Wetar en omringende eilandjes). Van de groep Molukkers die in 1951 naar Nederland kwam, is de Molukse herkomst 'min of meer' bekend. Min of meer, indien de geboorteplaats als indicator wordt genomen. Volgens een overheidsrapport uit 1959, dat dit criterium hanteerde, waren 2.344 militairen geboren in de Midden-Molukken. 853 militairen waren afkomstig van een van de zuidelijke eilanden (Kei-archipel en Tanimbar). Ten slotte waren er 381 mannen met een geboorteplaats buiten de Molukken (Menado, Timor en Flores). De herkomst van de echtgenotes van de militairen laten een iets ander beeld zien: 1.242 van hen waren geboren op de Midden-Molukken, 649 op de zuidelijke eilanden en elders in de Molukken. Meer dan een kwart was van niet-Molukse afkomst. Van de niet-militairen en hun echtgenotes waren 125 personen afkomstig van de Midden-Molukken en 449 personen van elders.²

Naast de geboorteplaats van de betrokkenen is de familienaam een indicatie voor de etnische, culturele herkomst van Molukkers. Molukse familienamen zijn namelijk van oudsher nauw gekoppeld aan het dorp van herkomst. Dit houdt verband met de eventuele rol van de familie in de lokale *adat* en het plaatselijke grondenrecht.

te maken: sommige Chinese families hebben hun naam veranderd toen ze een Nederlands paspoort kregen. Je zult bijvoorbeeld maar 'Ng' heten. Deze Hongkongse familie, die al bijna een eeuw in Nederland woont, staat tegenwoordig te boek als 'Wu'. In het vorig jaar verschenen boek *Chinese Roots* (deel 7 in de reeks *Voorouders van Verre*) staat het toppunt van deze verwarring. Kort voor de Tweede Wereldoorlog kwamen er vijf neven Guō (zo zouden ze althans in de moderne voorkeurspelling heten) uit China naar Den Haag. Er was toen nog lang geen standaardspelling voor Chinese namen. Zo belandden er twee als 'Kao' in het bevolkingsregister, de derde als 'Koh', de vierde als 'Koo' en de laatste als 'Kuo'.

Als het al zo'n heksentoer is om Chinese namen zonder kleerscheuren in de Nederlandse bevolkingsregisters te krijgen, hoe moet het dan met Nederlandse namen in China? Het Nederlandse klanksysteem is voor Chineestaligen even ondoorgronddelijk als het Chinese voor Nederlandstaligen. Een gangbare moderne methode is om de Nederlandse naam in hapklare brokjes op te delen, dus zoals een Chinese wokkok zijn ingrediënten in hapklare wokbrokjes hakt. Zo wordt de naam van de wereldberoemde voetballer Johan Cruyff in fijngehakte Chinese vorm: 约翰·克鲁伊夫 (*Yuēhàn Kèlǔyīfū*) en die van de bijna even beroemde dr. Robert Hans van Gulik (1910-1967), sinoloog ('Chinakundige'), diplomaat en schrijver van de verrukkelijke *Rechter Tie*-romans: 羅伯特·漢斯·梵·古利克 (*Luóbótè Hànsī Fàn Gūlikè*). Wanneer je in China om gespreksstof verlegen zit, hoef je maar over *Kèlǔyīfū* te beginnen. De naam *Luóbótè Hànsī Fàn Gūlikè* maakt wat minder vaak de tongen los – tenzij je Chinese gesprekspartner toevallig weet dat je het wilt hebben over高羅佩 (*Gāo Luópèi*), want onder deze veel Chinese klinkende naam zijn Van Guliks boeken in het Chinees uitgegeven.

Hoe zit zo'n 'echte' Chinese naam in elkaar? *Gāo Luópèi* begint met één van de 4300 Chinese familienamen die de klank van de Nederlandse familienaam min of meer benadert: in dit geval高 *Gāo*. Verder zijn er geen vaste regels en moet de naamgever op zijn creativiteit afgaan. In dit geval is gekozen voor een voornaam van twee Chinese tekens ('gong' en 'bewonderen') die samen de klank van de voornaam 'Robert' benaderen. De daarin gebruikte tekens 羅佩 (*Luópèi*) komen overigens ook voor in de Chinese naam van Jennifer Lopez.

Ideaal is het wanneer zo'n 'artistiek' verchinesde westerse naam ook een liefvallige, heldhaftige of deugdzaame Chinese betekenis heeft. In dat laatste genre spant de Chinese naam van de Nederlandse sinoloog Boudewijn Poldermans de kroon. Hij werkte onder meer in Hongkong, waar hij de Kantonese naam 包德文 (*Po Tak-man*) aannam. Het tweede Chinese teken betekent 'deugdzaamheid', het derde 'geletterdheid'. Toen Poldermans naar Peking verhuisde, liet hij deze zelfde naam op zijn kaartjes drukken. Maar in het Algemeen Beschaafd Chinees dat daar de voertaal is, klonk die nu als 'Bāo Déwén'. 'Bāodéwén Potakman' – je moet er maar opkomen. Van Gulik zou het prachtig hebben gevonden.

Ook is de familienaam vaak via de lokale taal en betekenis terug te voeren naar een speciale Molukse regio. Hierbij moet direct worden aangetekend dat er verschillende spellingsvarianten van een familienaam kunnen voorkomen, die vaak niet verwijzen naar een andere afkomst, maar een en dezelfde familie betreffen. Wie op zoek gaat naar de naam Manuputty in *Janssen's Indisch Repertorium* zal ook moeten kijken naar de namen Manapoety, Manaputij, Manoehpoetie, Manoepoeti, Manoe-poety, Manoepoetij, Manopoeti, Manopoetij.³ Tot op heden kan het in de Molukken voorkomen dat een persoon onder verschillende naamvarianten is terug te vinden in voorkomende registraties. Voor Molukkers in Nederland geldt dit niet meer. Hier zijn de eenmaal geregistreerde familienaamvarianten gefixeerd. Zo kwam in 2007 de familienaam Latoeperissa voor in Nederland, naast Latuperisa, Latuperissa en Latupeirissa.⁴

Op basis van de boot/passagierslijsten en aanvullend onderzoek heeft het Museum Maluku (Muma) in Utrecht een lijst samengesteld van de Molukkers die in de periode 1950-1962 naar Nederland zijn gekomen.⁵ Deze Muma-lijst omvat totaal 13.277 personen. Van de geregistreerde familienamen zijn er 1.482 uniek, inclusief de naamvarianten bedraagt het aantal familienamen 1.718. Wanneer wordt gekeken naar de meeste Molukse naamgenoten, dan treden de familienamen (inclusief de varianten) Manuputty (138 personen; 32 huishoudens), Wattimena (129 personen; 29 huishoudens), Latupeirissa (118 personen; 27 huishoudens), Noya (109 personen; 27 huishoudens) en Matulesy (104 personen; 27 huishoudens) duidelijk naar voren. Het betreft hier christelijke families die alle afkomstig zijn uit de Midden-Molukken. Andere familienamen komen slechts eenmaal voor, zoals die van vrijgezellen of in een enkel geval een pleegkind.

De Muma-lijst is onvolledig, van niet alle namen is de herkomst geïdentificeerd en de lijst bevat ook gegevens van niet-Molukse gezinnen, die met de transporten in 1951 zijn meegereisd. Hoewel er vooralsnog dus geen sluitende conclusies zijn te trekken betreffende de Molukse herkomst van alle geregistreerde namen, zijn er wel algemene opmerkingen over familienamen in Molukken te maken aan de hand van de voorkomende namen op de Muma-lijst met de koppeling aan plaats van herkomst.

Bij de meeste familienamen van Molukse oorsprong is de betekenis ervan bij veel Molukkers langzamerhand verdwenen. Dit hangt samen met het verdwijnen van veel Molukse talen en dialecten in de christelijke dorpen vanaf de negentiende eeuw toen een lokale variant van het Maleis, de *lingua franca* in de Indische archipel, in het dagelijkse leven ingang vond ten koste van de oorspronkelijke lokale taal. Binnen de betreffende families zal de betekenis van de Molukse familienaam uiteraard nog wel bekend zijn. Bij de familienamen van Molukse oorsprong op de Muma-lijst zijn er diverse categorieën te onderscheiden. Zo zijn er familienamen die direct of indirect verwijzen naar een geografische streek van herkomst in de Molukken. De familienamen Wakan uit het dorp Tulehu op het eiland Ambon en Sopaheluwakan uit het dorp Hutumuri (Ambon), die op de Muma-lijst voorkomen, doen een Bandanese oorsprong vermoeden. Wakan is immers een oude naam voor Banda. Zo zijn

Molukse passagiers te midden van de deklading op de Kota Inten tijdens het eerste transport: Soerabaja 20-02-1951 – Rotterdam 21-03-1951 (Museum Maluku)

ook de namen Huliselan (Selan: een streek aan de zuidkust van het eiland Seram) en Samaniri (Samaneri: dorp op West-Seram) hier voorbeelden van.

Hiernaast zijn er namen die vanwege hun samenstelling indirect verwijzen naar een specifieke herkomst binnen de Molukken. Zo vindt men bij familienamen in de Molukse Kei-archipel het gebruik dat lijkt op een patroniem.⁶ Het woorddeel *janan* in een naam betekent 'kind van'. Het woorddeel dat daaraan voorafgaat, is echter niet per definitie de naam van de vader, maar kan bijvoorbeeld ook naam van een plaats of de functie van de stamvader zijn.⁷ Zo verwijst de naam van de vier gezinnen Jejanan (oorspronkelijk: Jewjanan) die naar Nederland zijn gekomen, naar de naam van de stamvader: 'kind van Jew'. Iets dergelijks is ook het geval bij het naamdeel *ubun* of *oeboen* (afstammeling van). De familienaam Balaubun vertelt ons dat het hier een afstammeling betreft van Bala. Op de Muma-lijst komen zeker 48 afzonderlijke *ubun*-namen voor.⁸ Overigens worden er op de Kei-eilanden nog meer van deze interessante verwijzingen gebruikt. Als voorbeeld dient hier het gebruik van de naamdelen *jaan* (oudste) en *warin* (jongste) in bijvoorbeeld de familienamen Renjaan/Renjan en Renwarin, beide namen afkomstig van het eiland Kei-Kecil, respectievelijk uit de dorpen Ohoira en Langgur.

Naast een geografische herkomst verwijzen andere Molukse familienamen naar bijvoorbeeld een functie van de stamvader, zoals de namen Hukom (van *hukum*:

rechter), Singadji (Sengadji: Ternataanse titel van een stam- of dorpsheer), Tamaela (titel van het hoofd van een clan) en Patty (titel van een dorpsheer met een status tussen *raja* en *orang kaya*). Ook het uiterlijk voorkomen van een stamvader kan terugkomen in de familienaam: Latumeten en Latuputty (*latu*: koning, *meten/mete*: zwart en *putty/putih*: wit).

Naast de genoemde familienamen van Molukse oorsprong komen er namen in de Molukken voor met een oorsprong van buiten. Dit hangt direct of indirect samen met de eeuwenoude economische aantrekkingskracht van en handel in de bekende specerijen (kruidnagel, nootmuskaat en foelie). Deze namen zijn meegebracht door niet-Molukse handelaren en ambachtslieden die ooit naar de Molukken zijn getrokken en zich daar blijvend hebben gevestigd. Zo zijn er vanaf de vestiging van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) op Ambon (1605) onder meer Nederlandse, Duitse en Franse VOC-dienaren na hun dienst in de Molukken gebleven. In veel gevallen zijn deze mannen getrouwd met een vrouw van het land. De nakomelingen zijn vervolgens eveneens veelal getrouwd met een Molukse man of vrouw. Op deze wijze zijn er vandaag de dag Molukkers met een Europese familienaam, die zich verder in nagenoeg niets onderscheiden van andere Molukkers. Bekende, van oorsprong Nederlandse, namen zijn bijvoorbeeld Adriaansz, Pieter(s) en Rhabok/Ribok. Familienamen als Rugebregt, Renoult en Anganois verwijzen naar een Duitse en Franse stamvader. Deze families zijn afkomstig van de eilanden Ambon, Haruku en Saparua (Midden-Molukken).

Heel anders is het gesteld met de voorkomende namen van Portugese oorsprong. Nadat de VOC in 1605 het Portugese fort in Ambon veroverde, zijn nagenoeg alle Portugezen uiteindelijk vertrokken. In de meeste gevallen zullen de huidige Portugese namen niet zijn meegebracht door een Portugese stamvader. De namen zullen tijdens de Portugese aanwezigheid in de zestiende eeuw door Molukkers bij de kerstening zijn aangenomen. Met de Molukkers die naar Nederland zijn gekomen zijn zeker twintig verschillende familienamen van Portugese oorsprong meegereisd, te weten:

Da Costa, Dias, De Fretes (Port.: De Freitas), Gomie (Gomes), Kaijadoe (Caiado/Cajado), Kastanja (Castanha), De Lima, Loppies (Lopes), Noija/Noya (Noya), Parera (Pereira), Piri (Pires), De Queljoe/Quelju (De Coelho), De Silo, De Silva, Souisa/Sousay (De Sousa), Tisera (Teixera), Waas (Vaz).⁹

Deze families zijn afkomstig van het eiland Ambon.

Ten slotte hebben zich vanaf het begin van de zeventiende eeuw, maar wellicht ook al eerder, blijvend Chinezen gevestigd in de Molukken, hoofdzakelijk in de regionale handelscentra. Sommigen van hen werden uiteindelijk christen of moslim. Er zijn dus diverse Chinese familienamen die al generaties lang voorkomen in de Molukken, zoals Ong, Que en Njio. Zo was dokter Achmed Tan aan het begin van de jaren vijftig van de vorige eeuw leider van de kleine groep islamitische Molukkers in Nederland. Ook Arabische handelaren hebben zich in de Molukken doen gelden. De familienaam Usmany – in 1951 zijn er ruim twintig gezinnen met deze naam naar

Nederland gekomen – is oorspronkelijk afkomstig van het christelijke dorp Aboru op het eiland Haruku in de Midden-Molukken en wijst op een Arabische of in ieder geval een islamitische oorsprong (Usman, Oesman). Ook de familienaam van de acht Molukse militairen Sabandar (Perzisch: *sjah-bender*, Maleis: *syahbandar*, Ned.: havenmeester), oorspronkelijk afkomstig uit het dorp Alang op Ambon, wijzen naar een link met de oude Arabische wereld.

Noten

- H. Smeets en F. Steijlen, *In Nederland gebleven* (Amsterdam/Utrecht 2006), blz. 76 en Tonny van der Mee en Domingo Tomasouw, *Andere verhalen* (Utrecht 2005).
  - Verwey-Jonker, H., *Commissie Ambonezen in Nederland* (Den Haag 1959), zie: Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven* (2006), blz. 79. De etnische en culturele identificatie op basis van geboorteplaats is om meerdere redenen niet sluitend, zie onder meer aldaar blz.79, nootnr. 27.
  - 'Een generale index op familienamen die voorkomen in genealogische en aanverwante publicaties betreffende Oost- en West-Indië (1935-2010)', *Janssen's Indisch Repertorium*, Indische Genealogische Vereniging, zie: www.igv.nl
  - Met dank aan Leendert Brouwer (Centraal Bureau Genealogie, Den Haag) voor het overzicht van familienamen in Nederland (2007). In 2007 waren er 46 personen in Nederland woonachtig met de naam Latupeirissa en 11 met de naam Latuperissa. Van de dragers van de andere naamvarianten waren er minder dan vijf geregistreerd. Leendert Brouwer, *Herkomst NI 2007* ('s-Gravenhage 2012) en *Nederlandse familienamenbank* (Meertensinstituut): www.meertens.knaw.nl/nfb
  - N.Wigard, *Namenlijst Molukkers in Nederland, 1950-1962* (Utrecht 2012). Met dank aan Nanneke Wigard (Museum Maluku, Utrecht). Het betreft hier een lijst van gegevens die verwerkt en beschikbaar zijn via twee websites waar de koppeling wordt gelegd tussen familienaam en dorp van herkomst in de Molukken, t.w. *Atlas Maluku* (Museum Maluku): www.atlas-maluku.nl en *De aankomst* (Nationaal archief en Museum Maluku): aankomst.nationaalarchief.nl;
- Zie ook ondermeer: Robert Jan Hageman, 'De Aankomst: Passagierslijsten van Molukse immigranten gedigitaliseerd', *Genealogie: Kwartaalblad van het Centraal Bureau voor Genealogie* (zomer 2004) 52-54. NB. De Muma-lijst omvat 13.277 personen en omvat een groot deel van de Molukkers die in 1962 vanuit het toenmalige Nieuw-Guinea naar Nederland kwamen. Hiernaast is de lijst niet geschoond van niet-Molukse gezinnen.
- 6 Met dank aan T. Rettob (mondelinge mededeling, 21 juni 2012).
- 7 In mijn *Silsilah Maluku. Molukse stamboom*, Voorouders van Verre 1 ('s-Gravenhage 2007) wordt ten onrechte verondersteld dat hetgeen voorafgaat aan 'janan' slechts verwijst naar een ouder (vader).
- 8 De voorkomende 'ubun/oeboen'-namen op de Muma-lijst zijn: Babaubun, Balubun, Betaubun/Betaubun, Boekoetoebun, Borwawubun, Dangeoebun, Dekainubun, Dumatubun, Eroebun, Faubun/Faeoebun, Farnaoebun, Fatubun, Fautubun, Fernatoebun, Harbeloebun, Heatubun/Heatoebun, Hukubun/Hukubun/Hoekoebun, Ikanoeboen, Islaratubun, Kadmeroebun, Katabalubun, Kerubun, Lakesoebun, Majaboebun, Masbaitubun/Masbaitoebun, Ngamelubun, Ngoranoebun, Poetnaroebun, Raoebun, Resubun/Resoebun, Retraubun, Feubun, Safsafubun, Sedoebun/Sedeboen, Seli-toebun, Setoebun/Setoebun, Sikteubun/Sikteoeboen, Somnaikoeboen, Taloeboen, Tamaroeboen, Ta woeroetoebun, Tawotoebun, Teljoeroebun, Toatubun, Toeanoeboen, Wansaoebun, Weleroebun en Wenehenubun/Wenehenuboen/Weneheneboen. Van de namen Besemboen, Boengalembun, Oelmasemboen, Raboen en Soedjeboen is de 'ubun/

oeboen identificatie vooralsnog onbevestigd.
9 Van drie achternamen is een Portugese herkomst vooralsnog onbevestigd: Kapitan (Tehoru, Seram),

Ohello (Acoon, Nusalaut) en Warella (Hatiwe Besar, Ambon), mogelijk afkomstig van de Portugese familienamen Capitao, Ohelo en Varela.